

Баланд бардоштани сатҳи иҷтимоию иқтисодии ҷавонон омили муҳимми пешгирии ифротӣ ва ифротгароӣ аст!

Маҳмадизода Н.Д. доктори илмҳои фалсафа, профессор, декани факултети фалсафаи ДМТ

Пешгири ва баргарафнамоии зуҳуротҳои ифротӣ дар ҳамоҳангии ҷомеа ва сохторҳои иҷтимоӣ, яке аз вазифаҳои муҳимми дилхоҳ давлат боқӣ мемонад. Барои чи одамон ифротгаро мешаванд? Ин саволе мебошад, ки ҷавоб ба он то ҳозир ҳалли ниҳоеи худро пайдо накардааст. Яъне, омили асосии ифротӣ ва ифротгароӣ шуури ҷавонон ба таҳқиқ зарури ниёз дорад.

Паст будани сатҳи зиндагӣ ҳамчун зуҳуроти иҷтимоӣ – иқтисодӣ дар ин ё он сатҳ хоси дилхоҳ ҷомеа аст, аммо равишҳои фаҳмишу дарки он вобаста ба давраҳои инкишофи ин зуҳурот дар кишварҳои алоҳида фарқ мекунад. Новобаста аз сохтори ҷамъиятӣ ва инкишофи иқтисодӣ қашоқӣ хоҳад вучуд дошт, танҳо шакл, сарҳад ва аломатҳои он тағйир меёбад[1].

Таҷрибаи ҷаҳонӣ ва ватанӣ нишон медиҳад, ки дар марҳилаҳои бӯҳронҳои иқтисодию сиёсӣ масъалаи қашоқӣ тезу тунда гашта, метавонад, ки фалокати иҷтимоиро ба миён орад. Қашоқии аҳоли, махсусан шаклҳои ниҳоеи он монанди гуруснагӣ, надоштани манзил ва ҷои зист, бекорӣ сартосарӣ, нодаштани имконият барои гирифтани маълумот базавӣ ва умуман ба соҳаи маорифу тандурусти, мочароҳои ҳарбию байни қавмӣ, ки дар натиҷа одамон аз манзил ва моликиятшон маҳрум шуда, гуреза мегарданд. Ин равандҳо ва омилҳо норозигии аҳолиро бавучуд оварда, боиси пайдоиш ва заминаи асосии унсурҳои эътирозӣ шуда, аз доираи қонунҳои амалкунанда берун мебароянд ва заминаи пайдоиши экстремизму терроризм мегарданд[2; 76].

Камбизоатӣ яке аз омилҳои пайдоиши терроризми фардӣ мебошад. Терроризми фардӣ вақте сар мезанад, ки инсон наметавонад, ки бо роҳҳои осоишта сарчашмаҳои заруриро ба даст орад ва зиндагии худро хуб ба роҳ

монад. Терроризми гурӯҳи шакли мочароӣ байнигурӯҳи буда, ба таври пинҳони бар зидди сохторҳои давлатӣ бо усулҳои террор мубориза мебаранд.

Воқеъияти пуртазодӣ иҷтимоӣ – иқтисодӣ ва сиёсии инкишофи ҷаҳони муосир яке заминаҳои инкишофи терроризм шуда истодааст. Пешгирии терроризм бо бартрафнамории камбизоатӣ дар ҷомеа саҳт алоқаманд аст. Чи тавре, ки маълум аст, камбизоатӣ ва нобаробарии радифии тағирнаёбандаи ҷомеаҳои мураккаб мебошад. Ҳамин тавр камбизоатии нисбатан ҳам дар ҳолати баланд шудани сатҳи иҷтимоӣ – иқтисодии ҷомеа низ вучуд дорад.

Камбизоатӣ ва нобаробарӣ омилҳои мебошанд, ки бо якдигар алоқамандии зич дошта, натиҷаи онҳо ҳама вақт эътироз аст. Нобаробарии дар натиҷаи тақсими нодурусти сарчашмаҳои ҷамъиятӣ ба монанди пул, ҳокимият, маориф байни қишрҳои гуногуни аҳоли ба вучуд меоянд, ки онро дар маҷмӯъ нобаробарии иҷтимоӣ меғӯянд. Гуфтан мумкин аст, нобаробарии дар тамоми сатҳи иҷтимоӣ вучуд дорад, аммо камбизоатӣ фарогирандаи як қисми аҳоли мебошад. Қишрҳои алоҳидаи аҳоли вобаста ба қонеъ нашудани талаботҳои рузмараашон нобаробариро зиёдтар эҳсос менамоянд. Талаботи ин ниёз доштан ба ашёҳои муайян буда, қонеъ кардани онҳо зарур мебошад. Дар ҳолати қонеъ накардани онҳо омилҳои ба вучудоварандаи ифротгароии терроризм пайдо мешаванд.

Нисбати масъалаи камбизоатӣ дар ҳисоботи бонки аврупоии азнавсозӣ ва рушд бо номи «стратегия барои Тоҷикистон» чунин ибрози назар шудааст. «Тоҷикистон ҷумҳурии аз ҳама камбизоатӣ собиқ Иттиҳоди Шӯрави буд ва яке аз қишварҳои камбизоатӣ минтақа боқӣ мемонад. Васеъ паҳн гаштани камбизоатӣ, сатҳи баланди бекорӣ, сатҳи пасти мӯзди меҳнат дар якҷоягӣ бо номукамал будани системаи судӣ, гардиши ҳаҷми зиёди маводи муҳаддир, ришвахурӣ шароити мусоиди барои пайдо шудани экстремизм мебошад. Бинобар ин, рафъи камбизоатӣ афзалияти муҳимтарини қишвар гардидааст» [3;44-50]. Дар паст кардани сатҳи камбизоатӣ дар ҷомеа ҷумҳурии Тоҷикистон ба дастовардҳои назаррас ноил гашт.

Мувофиқи ахборотҳои оморӣ солҳои 1999 – 2009 - ум сатҳи камбизоатии аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 81% то 47% поин рафтааст. Мувофиқи маълумотҳои бонки ҷаҳонӣ дар соли 2015 сатҳи камбизоати новобаста аз бӯҳронӣ иқтисодии ҷаҳонӣ 31,3% - ро ташкил медиҳад[4;5-13]. Яъне назар ба солҳои қабли дар самти паст кардани сатҳи камбизоатӣ Тоҷикистон ба дастовардҳои назаррас ноил гаштааст. Гуфтан мумкин аст, ки Тоҷикистон ба гурӯҳи 10% кишварҳои дохил мешавад, ки 15 соли охир сатҳи камбизоатӣ дар он бо суръати тез паст шуда истодааст. Аммо новобаста аз ин дастовардҳо камбизоатӣ яке аз хатарҳои асосии инкишофи иҷтимоӣ – иқтисодии Тоҷикистон боқӣ мемонад.

Камбизоатӣ вазъияти иқтисодии оила ё фард буда, ки дар натиҷаи он боигарӣ ва воситаҳои ҳайётгузарони ба монанди ғизо, манзил, либос, маишат ва таълим барои нигоҳ доштани сатҳи муайяни зиндагӣ дар ҷомеаи мазкур қонеъкунанда нест. Аз нуқтаи назари талаботҳо, қонеъ нагардидани талаботҳои минималии инсонро камбизоатӣ мегуянд.

Дар адабиёти иқтисодӣ ва як қатор ҳуҷатҳои расмӣ ташкилотҳои сиёсии байналхалқӣ ба монанди СММ истилоҳи «камабизоатӣ» ва «қашшоқӣ» айният дода шуда ҳамчун синоним истифода бурда мешаванд. Мутахассисон ва ташкилотҳои байналмиллалӣ иқтисодӣ, ки ба ин масъала ҳирфаи сару қор доранд қайд менамоянд, ки истилоҳи «камабизоатӣ» ва «қашшоқӣ» сифатан ва миқдоран аз ҳамдигар фарқ доранд. Истилоҳи «камбизоатӣ» зиёдтар нисбати кишварҳои тараққикарда истифода шуда, маънои саршамани даромади пасти инсон ё оиларо дорад, истилоҳи қашшоқӣ бошад нисбати кишварҳои рӯ ба тарақӣ истифода шуда, маънои умуман мавҷуд набудан ё норасоии сарчашмаи даромадро дорад. [5;152-164].

Аз назари сифати норасоии маҷмӯи сарчашмаҳо ва манбаҳо барои қонеъ намудани талаботҳои асосӣ дар сатҳи зарурӣ камбизоатӣ мебошад, умуман ва мутлақан норасоии сарчашмаю манбаҳо барои қонеъ намудани талаботҳои асосӣ, ки инсонро дар сатҳи поёнии ҷомеа қарор дода, инсонро ба таназзули

иҷтимоӣ ва ҷисмонӣ мувоҷеҳ менамояд қашшоқӣ мебошад. Сабабҳои асосии камбизоатиро номбар менамоем, ки ба ҳамдигар алоқаманд мебошанд:

1. **иқтисодӣ** (самараи пасти меҳнат, маоши паст, бекорӣ, вучуд надоштани рақобат дар соҳаҳои гуногунӣ истеҳсолот, мавҷудияти ҷойҳои кори пастмаош);
2. **иҷтимоӣ – тиббӣ** (маъюбӣ, пирӣ, саломатии бад, сатҳи баланди касалшавӣ, маргинализатсия, беназоратию бепарастории кӯдакон, ки метавонанд ба зохиршавии қашшоқӣ алоқаманд доништа шаванд);
3. **демографӣ** (оилаҳои серфарзанд ва нопӯра, оилаҳои бесарубон);
4. **иҷтимоӣ – иқтисодӣ** (сатҳи пасти кафолатҳои иҷтимоӣ, пардохтҳои иҷтимоӣ бе дар назардошти сатҳи зиндагӣ аҳоли);
5. **таълимӣ – таҳассусӣ** (сатҳи пасти соҳаи маориф, дараҷаи пасти тайёрии касбӣ, ба талаботи бозори меҳнат ҷавобгӯ набудани сатҳи ихтиссосмандии хатмкардагони Донишгоҳҳо);
6. **сиёсӣ** (кандашудани робитаҳои иҷтимоӣ – фарҳангии байни минтақаҳою кишварҳо, мочароҳои ҳарбӣ, муҳочирати маҷбурӣ);
7. **минтақавӣ – ҷуғрофӣ** (инкишофи номутаносиби қувваҳои истеҳсолкунанда; фарқияти калони потенциали иқтисодии минтақаҳо, вобастагӣ доштан аз ёрии захираҳои марказ).

Дар таҳқиқи масъалаи камбизоатӣ тақсиму ҷудонамоии аҳолии қашшоқ вобаста ба гурӯҳҳои демографӣ ва иҷтимоӣ – иқтисодӣ нақши муҳимро мебозанд.

Таҳавулотии камбизоатиро дар Тоҷикистон аз нуқтаи назари ҳислати иҷтимоӣ – демографӣ аҳоли ва алоқамандии он ба шуғли аҳоли метавон чунин шарҳ дод. Баъди барҳам хурдани Итиҳоди Шӯравӣ ва оғоз шудани ҷанги шаҳрвандӣ масъалаи камбизоати ва қашшоқӣ Тоҷикистонро низ фаро гирифта ба ҳайёти одамон хатари калон пеш овард. Ҳамчун анъана ҷавҳари қашшоқонро қисмати осебпазири аҳоли пенсионерҳо, маҷрӯҳон, оилаҳои серфарзанду нопӯра ташкил медоданд, аммо бо оғоз шудани ҷанги шаҳрвандӣ гурезагони иҷборӣ низ ба қатори онҳо дохил шуданд. Нимаи

дуюми солҳои 90 – ум ба гурӯҳи осебпазир коркунандаҳо низ дохил шуданд, ки вобаста ба хосияти шуғлашон даромади паст доштанд ва наметавонистанд, ки худ ва оилаи худро таъмин намоянд. [2; С.73]

Замони муосир омилҳои вобаста ба шӯғл дар бозори меҳнат барои тафриқабандии оилаҳо мувофиқи сатҳи зиндагӣ нақши муҳим доранд. Модели қашшоқие, ки дар Ҷумҳурии ташаккул ёфтааст, пеш аз ҳама натиҷаи сатҳи пасти даромади аҳолии мебошад.

Мувофиқи омили расмӣ камбизоати байни аҳолии дар чунин сатҳ қарор дорад. Дар дувоздаҳ соли охир аниқтараш аз 2003 то 2015 сатҳи камбизоати дар Тоҷикистон аз 73% то 31% пастар шудааст. Аммо 31% камбизоат ҳам барои Тоҷикистон миқдори калон аст. Мувофиқи ахбори расмии Бонки ҷаҳонӣ 13% аҳолии Тоҷикистон дар ҳолати қашшоқӣ зиндагонӣ менамоянд ва аз соли 2009 – ум ин тараф ин нишондод тағйир наёфтааст. Дар баробари ин 81% камбизоатон дар деҳаҳо зиндагӣ менамоянд. Инчунин сатҳи камбизоатӣ вобаста ба минтақаҳои Тоҷикистон низ фарқ доранд. Масалан, аз 20% - то 22% дар шаҳри Душанбе ва Вилояти Суғд, 39% дар Вилояти мухтори Бадахшон умр ба сар мебаранд. Бонки ҷаҳонӣ сарҳади камбизоатиро 3 доллару 10 сент дар як рӯз муайян кардааст. Онҳое, ки хароҷоташон аз маблағи зикршуда камтар аст камбизоат шуморида мешаванд, онҳое, ки дар як рӯз 1 доллару 10 сент сарф менамоянд қашшоқ эътироф карда мешаванд. Мувофиқи ахбори Кумитаи омили назди ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар сол дар кишвар сафи камбизоатон 1% кам мегардад. [6].

Хулоса қардан мумкин аст, ки камбизоати дар Тоҷикистон чунин аст: а) чеҳраи қобили меҳнат дошта; б) чеҳраи «кӯдакона - ҷавона»; в) чеҳраи синӯ соли калон дошта. Вақте, ки ба камбизоатии даврони иқтисодӣ бозоргонӣ, ки сабаби асосиаш механизмҳои ғайрисамаранокӣ бозори меҳнат аст, камбизоатии демографию тиббӣ (маҷрӯҳӣ, серфарзандӣ, саломатии суст) илова мешаванд, камбизоати хосиятӣ кумулятивӣ касб менамояд. Камбизоатии кумулятивӣ яке аз шаклҳои мураккабӣ камбизоатӣ мебошад. Камбизоатии кумулятивӣ дар натиҷаи якҷанд амалҳои омилҳои ғайримусоид

ба миён меояд, ин омилҳо дар алоҳидагӣ ба намуди муайяни камбизоати бурда мерасонад.

Гуфтан мумкин аст, ки зоҳиршавии шаклҳои гуногуни экстремизм ба хусусияти хоси инкишофи ҷомеаи Тоҷикистонӣ вобастагӣ дорад. Ин равандро бо якчанд далел метавон шарҳ дод. Якум, камбизоати, ки мо онро то ҳозир баратараф накардаем ва ҳалли ин масъала вазифаи аввалиндараҷаи ҷомеа ва ҳукумат мебошад. Дуюм, коррупсия ҳамчун душвории системавӣ ба амнияти миллӣ хатар эҷод карда, накуаҳволии ҷомеаро ҳалалдор менамояд. Барои пешгирии коррупсия ва нигилизми ҳуқуқӣ бояд системаи судӣ ва ниҳодҳои қудрати мустақкам карда шаванд. Вақте ки системаи судӣ, сохторҳои давлатӣ, суҳт амал менамоянд дар ҷомеа гурӯҳҳои марказгурез сар боло менамоянд. Гурӯҳҳои ифротию террористӣ барои ноил шудан ба мақсадҳои вайронкоронаи худ ин ҳолатро ба нафъи худ истифода менамоянд. Муайян шудааст, ки гурӯҳҳои ифроию террористӣ барои пур кардани сафҳои худ ва бурдани қорҳои тарғиботию ташвиқоти бар зидди давлату ҷомеа аз қишри камбизоату қашшоқи ҷомеа истифода менамояд. Гуфтан мумкин аст, ки мубориза бо камбизоатӣ ин пешгирии сабабҳои паҳншавии ифротгароию терроризм мебошад.

Сиёсати муваффақи иҷтимоии ҳукумати ҷумҳурии Тоҷикистон натиҷаҳои назарас ба миён овардааст. Масалан, мувофиқи итилоотӣ хабаргузори "eadaaily.com", Тоҷикистон дар рутбабандии (рейтинг) терроризми ҷаҳонӣ ба гурӯҳе аз кишварҳое, ки дорои сатҳи пойини нуфузи терроризм мебошанд, қарор гирифтааст. Ҳамин тариқ, аз ҳама дараҷаи баланди таъсири нуфузи терроризм дар Ироқ, Афғонистон ва Нигерия ба мушоҳида расидааст[7]. Ин тадқиқот аз он далолат медиҳад, ки сиёсати иҷтимоӣ – иқтисодии Тоҷикистон дар самти паҳн кардани сатҳи камбизоатӣ ва қашшоқии аҳоли натиҷа дода истодааст. Яқинан маълум аст, ки омилҳои ба вучудоварандаи экстремизм ва терроризм пура баратараф карда намешаванд ва инро таҷрибаи илмӣ исбот кардааст, аммо сиёсати иҷтимоӣ – иқтисодии давлат бояд ба баланд бардоштани сатҳи иҷтимоӣ – иқтисодии

аҳоли равона карда шуда бошад. Танҳо бо ҳамин роҳ мо метавонем, ки омилҳои ба вучудоварандаи экстремизмро дар ҷомеа дар ҳолати пайдоишашон пешгирӣ намоем.

Инкишофи устувори иқтисодӣ шарт зарурии паст кардани камбизоатӣ мебошад. Дар баробари ин дар шароити болоравии иқтисодӣ камбизоатӣ метавонад, ки паст нашавад. Ба ҳамин хотир барои паст кардани сатҳи камбизоатӣ мувофиқати инкишофи иқтисодӣ ва тақсими натиҷаҳои он зарур аст, то ки инкишофи иқтисодӣ дар баландравии сатҳи накуаҳволии на танҳои синфи миёна ва болои, балки умуман тамоми қишрҳои аҳоли хизмат намояд.

Сиёсати иҷтимоӣ давлатии пастнамоии сатҳи камбизоатӣ бояд аз маҷмӯи усулҳои равишҳои танзимнамоӣ ва таъсирасонӣ ба шаклҳои гуногуни зоҳиршавии камбизоатӣ иборат бошад. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки бо бурдани сиёсатӣ санҷидашуда дар бозори меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли омилҳои муҳим ва самараноки мубориза бо камбизоатӣ ва пешгирии паҳншавии экстремизм дар ҷомеа мебошад.